

Ne tovább!

Szerkesztőségi munkatársaim gyakran megrónak amiatt, hogy közösen készített lapunkat nem nevezem nevén, csak szakmai folyóiratként emlegetem színházi tárgyú írásaimban. Azért teszem, mert ez az ország az önreklámtól bűdös, mindenki megpróbálja naponta illegetni és eladni magát. Szűcs Katalin Ágnes kritikus figyelmeztetett rá (Az alapkérdésekig, és tovább..., december 22.), hogy helytelenül járok el. Igaza van, „mille pardons”. Többé nem fog előfordulni. Nemcsak, mert Szűcs kifogásolja – éppúgy, ahogy kritikusai működésemet –, hanem ennél sokkal lényegesebb okból. Erről később.

Tehát ez most a reklám helye. A Színház című folyóirat – róla van szó – éppen harmincöt éve, 1968 november 6-án jelenik meg folyamatosan (minden hónapban). Ott voltam az alapításánál, 1990 januárjától a főszerkesztője vagyok. Az elmúlt tizennégy évben a hivatásos kritikusokon kívül írt a lapnak többek között Balassa Péter, Bacsó Béla, Bán Zoltán András, Dobai Péter, Esterházy Péter, **Eörsi István**, Fejtő Ferenc, Fodor Géza, Geher István, Földényi F. László, Mamo János, Márton László, Mészöly Dezső, Morcsányi Géza, Pályi András, Parti Nagy Lajos, Perneczky Géza, Radnóti Sándor, Sándor Iván, Szkárosi Endre, Wilhelm András, Závada Pál. Néhány színházi ember azok közül, akik írást (nem interjút) adtak: Ádám Ottó, Babarczy László, Bodolay Géza, Gábor Miklós, Halász Péter, Iglódi István, Jeles András, Jordán Tamás, Kerényi Imre, Makk Károly, Rajk László, Ruszt József, Szinetár Miklós, Tompa Gábor, Vámos László, Verebes István. (Nem tudom, mennyire közismert szélesebb körben a magyar színházi emberek írásfőbiája.) Az elméleti munkák százéves publikációs hiányát pótló, korábban lefordítatlan tanulmányok szerzői közül az ismertebbek (a teljes névsor töredéke): Barba, Bogatirjov, Brecht, Caragiale, Esslin, Freud, Frisch, Gadamer, Grotowski, Havel, Hofmannsthal, Ionesco, Jarry, Jhering, Kantor, A. Kerr, Kott, Marinetti, Marowitz, Mejerhold, Mrozek, Nagel, Pavis, Pirandello, Reinhardt, Ronconi, Rózewicz, Strehler, Szajna, Sztanyiszlavszkij, Wagner, Wekwerth. A dráma-mellékletek magyar szerzői (töredék): Bereményi Géza, Békés Pál, Darvasi László, Egresy Zoltán, **Eörsi István**, Filó Vera, Forgách András, Görgey Gábor, Háy János, Hamvai Kornél, Horváth Péter, Kárpáti Péter, Kiss Csaba, Lőrinczy Attila, Nagy András, Nyerges András, Németh Ákos, Schwajda György, Sopsits Árpád, Spiró György, Szilágyi Andor, Tasnádi István, Tábori György, Tolnai Ottó, Toepler Zoltán, Visky András és egy sor kezdő drámaíró. Külföldi darabok és

új fordítások (töredék): Bulgakov, Büchner, Brecht, Calderón, Goldoni, Kleist, Koenigsmark, Moliere, Musil, Pasolini, Puskin, Racine, Rózewicz, Shakespeare, Stoppard, B. Strauss, Wedekind, Wesker.

Miért írom le mindezt? Mert a magyar színházat (nem véletlenül) szórakoztatóipari tevékenységként elkönyvelő értelmiségi közvéleménynek fogalma sincs róla. Mert minden évben nulláról kell indulnunk az NKA-pályázatnak nevezett kunyorálásban azoknál a pénzosztó színházi embereknél, akikről nap nap után kritikát írunk, és akik megtehetnék, hogy egyetlen fillért se adnak. Kíváncsi vagyok, mit szólnának a Radnóti Színház vagy az Új Színház vezetői (szándékosan az utóbbi évtizedekben alakult társulatokat hozom példának), ha ugyanez fenyegetné őket. Persze eddig mindig kaptunk

kritikus, miközben elszórakoztatja magát és fölvidít engem a munkásságomról szóló fogalmazvánnyal (legjobban azon derültem, amikor Sztálin elvtársához hasonlított), párhuzamosan betölti a Színházi Társaság választmányi tagjának és a Kritikus Céh elnökének tisztét is. Ebben a minőségében a fentebb leírt kis manipuláció láthatóan nem foglalkoztatja. Vagy azért, mert nem tud róla, vagy azért, mert nem érdekli. Mindkét esetben alkalmatlan funkciója ellátására. Szikora rendező a kritika szankcionálását szorgalmazza. Vajon mit tesz Szűcs kritikus, aki a kritika érdekvédelmének – véleménynyilvánítási szabadságának – képviselője és egy színházi orgánus főszerkesztője? Ő a fő ellenséget „a szakfolyóiratban” látja, amelynek egy régebbi publikációjára hivatkoztam, s amely tényleg a Színház (csak azért nem neveztem nevén, hogy

lалok állást arról, amit jónak, illetve rossznak gondolok. Ez az álláspont nem újdonság, annak idején Örkény mondta ironikusan egy interjúban, hogy a magyar színikritika kiműlik a sok „de, ám-bár, noha, jóllehet” között, míg „külföldön hozzászoktak az erős kifejezésekhez és a drasztikus fejbe vágásokhoz”. Úgy gondolom, akinek nincs véleménye, ne menjen kritikusnak, vagy ha annak megy, szerializmusát ne emelje érdek-képviselő címen hivatalos rangra, és a kritikai álláspont föladásával ne hercegeskedje be magát szakmainak álcázott társasági eseményekbe. A simulékonyság természetesen előnyökkel jár, míg a véleménynyilvánítás önsorsrontással. Lehet választani. A Színház című folyóiratot az Orbán-kormány alatt a politika megkísérelte a szó szoros értelmében kicsinálni, amihez talált a művész álcáját viselő készséges hivatalnokot. Megszűnésünk nem sokon múlt. El kell mondanom: vezető színházi emberek és maguk a színházak is mellénk álltak. (De a lapok közül csak a Filmvilág.)

Természetesen akkor is a Nemzeti Színház volt az ok. Szűcs kritikusnak ma az a legnagyobb baja, hogy túl sokat emlegetem a Nemzetit. Szerintem túl keveset, noha időközben rájöttem, hogy a színházi szakma „mainstreamjének” örösi szerencséje az, ami történt, mármint hogy nem az Erzsébet téren, hanem a Soroksári úton épült föl, és olyannak, amilyen. Éppen ezáltal kapott lendületet az az útirány, amely felé amúgy is haladni akart. Biztos vagyok benne, hogy ha valami csoda folytán utólag újra meg lehetne szavaztatni (persze titkosan), akkor jelentős többséggel a Soroksári út győzne az Erzsébet tér fölött. Szűcs kritikus szerint „a Nemzeti Színház mai funkciójának tisztázása a politikai sietség miatt elmaradt 1997-ben”. Imádom ezt a személytelen formulát, hogy „elmaradt”. Meg hogy „politikai sietség”. Ki vagy mi akadályozta meg a tisztázást – öt éve, tíz éve, húsz éve? Szűcs kritikus mivel foglalkozott ezalatt? Ha elolvassa például e tárgyban publikált cikkeimet (*Nemzeti történet, avagy színház a cethal hátán*, BIP, 2002), láthatják, hogy engem 1979 óta foglalkoztat a Nemzeti Színház kérdése, és közléseivel ellentétben így volt a röpke „Bálint András-éra” alatt is, méghozzá meglehetősen kritikus formában. Ha Szűcs kritikus szerint nincs szükség Nemzetire, hol vannak az ő erről szóló írásai? A Nemzeti mint minőségi etalon, persze, hogy hülyeség (lásd az említett könyvet), de ettől még nehezményezhetem, ha egy színházvezető látatlanban meghívott szegényletes előadásokkal reprezentálja színpadát. Szűcs kritikusnak ez tetszik, nekem nem; nem maradhatnánk ennyiben?

MARABU RÁZA

– Szakállas balfenéken el, Első Nő, Első Férfi jobbra be, jegyet vesz!

pénzt, de úgy, hogy érezzük a kiszolgáltatottságunkat. Hallom a felhördülést: a színház is ki van szolgáltatva a kritikának. Igen: a véleményének (ha van neki olyan), de nem a létfenntartói kegyének. Arra, hogy a színházi emberek kegye hogyan működik, friss példával szolgálhatok. Szikora János rendező a vidéki színházvezetők egyetértésével följelentést írt a kritika ellen, amelyet el kívánt juttatni a lapoknak és a kulturális miniszternek. Ezt a magyarországi színházvezetők összértekezlete a Magyar Színházi Társaságban hosszas vita után leszavazta ugyan, de azért ismertetés céljából átküldte az iratot az NKA Színházi Kollégiumának – éppen az előtt az ülés előtt, amelyen a kuratórium a színházi lapoknak megítélendő támogatásról tárgyalt. Röstellném föltenni a kérdést, hogy vajon mi célból.

Hogy jön ez ide? Csak úgy, hogy Szűcs

elkerüljem a mellőngetést), de akár melyik másik színházi lap is lehetett volna, a „névtelenség” éppen a szaksajtó kompetenciáját akartam kiemelni a „civil sajtóval” szemben. (Ha már itt tartunk: a Színház hathatósan, támogató levelekkel pártolta a Criticai Lapok című könyvomat létrejöttét, melyet Szűcs kritikus főszerkeszt, a Zsöllye pedig azért létezik független lapként, mert annak idején ellenálltunk a lapalapító hónapokig tartó heves ostromának, hogy a Színház „leányvállalataként” közösen hozzuk létre. Nem akartunk Színház-konzern; úgy gondoltuk, és ma is úgy gondoljuk, legyen nagyobb az önálló lapkinálat.)

Szűcs kritikus tevékenysége jelenleg apologetikus, a színházzipar kényelmes önigazolását szolgálja. Nekem címzett heveskedéseim nem kevesebbet kifogásolnak, mint a kritikus véleményét. Azt, hogy egyértelműen, köntörfalazás nélkül fog-

Ami a kis játszóhelyekről szóló idézetemet illeti („ott történik a kultúra, a többi szórakoztatás”), arról bővebb fölvilágosítást nyújthat, aki mondta: Szabó György, a Trafó igazgatója. Hogy az én nagyszínházi hivatkozásaim – néhány szépségtagpasz a repertoáron, éves szinten pár tucat előadás a sok ezer között – ennek ellentmondának, az számárság. S hogy Zsámbékiék a 70-es években nem törték át a struktúra falát? Pontosan azt tették. A struktúrán lyukak vannak, de nincs lebontva és újraépítve. Az egyéni érdekek összegéből közérdeket kreáló szakma nem érdekelt benne. „Mi lenne a romok helyén?” – kérdezi szarkasztikusan Szűcs kritikus. Megtudhatná, ha olvasná a Színház Finanszírozás sorozatát, elmondják benne színházcsinálók és politikusok. Szűcs kritikus meglepődik, hogy utóbbiak némelyikét felvilágosultnak nevezem, és (nyilván közismert) konformizmusomra utalva megró, amiért „a jó uralkodóban” és az aktuális politikai kurzusban bízom. Pechére az egyik kitűnő, konstruktív férfiú „fideszes” (bár én ilyen ostoba megkülönböztetésre nem vagyok hajlandó), aki egy kicsivel alacsonyabb beosztásba került ugyan, de ugyanúgy teszi a dolgát. Velem szemben Szűcs kritikus az, aki az eleve elrendelt hatalomban hisz – előjönnek masszív kádárista, munkáspárti nosztalgiai –, amikor egy nem létező színházi törvény mindenható diktátumát szorgalmazza. Csak egy autentikus szakember véleményét kellene elolvasnia (*Változtatni muszáj – beszélgetés Szabó Istvánnal, Színház 2003. november*), hogy megtudja, színházi törvény nem lesz, de a jelenlegi törvényi szabályozók tökéletesen elegendőek lennének a szükséges döntések meghozására, ha mindkét oldal – a szakma és a „hivatal” – akarná. Csakhogy nem akarja. A szakma prominenseinek le kellene mondaniuk egyéni érdekeik egy részéről mások javára, a főntartóknak pedig a politika helyett az értéket kellene preferálniuk. Ezt semmiféle színházi törvény nem írhatná elő a számukra, akkor sem, ha lenne. Szűcs kritikus viszont rendületlen dogmatizmussal hisz a szakma – egyébként abszurd, mert a fenntartó-megrendelőt figyelmen kívül hagyó – örendelkezési jogának kizárólag törvényileg biztosítható s mindenre megoldást hozó panacea-jában. Amíg az nincs, magyar színházművészet sincs. Vagy csak általános színházművészeti állapot nincs. Valamilyen a kettő közül, nem egészen értem. E szerint Szűcs kritikus a végtelenségig fog így ülni, ölbe tett kézzel, az örendelkezőstelen szakma akolmelegében, amihez ezúton is jó mulatást kívánok.

KOLTAI TAMÁS
kritikus